

Alina Bârgăoanu

Examenul Schengen

În căutarea sferei publice europene

Redactor: Dan Flonta
Tehnoredactor: Olga Machin
Coperta: Cristian Lupeanu

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2011.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BÂRGĂOANU, ALINA

Examenul Schengen. În căutarea sferei publice europene / Bârgăoanu Alina. – București:

Comunicare.ro, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-711-311-5

341.241.5(4)

Cuprins

Introducere / 7

Partea întâi. **Uniunea Europeană: actualitate și perspective**

I. Europa înainte și după criză / 13

1. „Cel mai important test de la semnarea Tratatului de la Roma” / 13
2. Criza din Grecia nu a fost o criză grecească / 16
3. UE – „o casă construită pe jumătate” / 20
4. Integrarea europeană – prima victimă a crizei din zona euro / 26
5. Europa are nevoie de lideri adevărați și de o busolă / 32
6. „Pesimismul extrem în legătură cu euro și UE este prematur” / 38

II. Criza UE și criza sferei publice europene / 41

1. „Europa este mai degrabă conștiință decât geografie” / 41
2. Europeanizarea – delimitări conceptuale / 46
3. Ce ne învață „creatorul” sferei publice / 50
4. Sfera publică europeană nu este „ultimul blat al unui tort” / 57
5. Modele ale sferei publice europene / 60
 - 5.1. Sfera publică supranațională – sfera publică *heavy* / 62
 - 5.2. Sferile publice naționale europeanizate – sfera publică *light* / 67
 - 5.3. Sfera publică *ad hoc* / 73
6. Aspecte problematice în legătură cu sfera publică europeană / 75

Partea a doua. **Aderarea României la spațiul Schengen: încadrarea mediatică, percepția socială și dezbateră publică**

I. Argument / 81

II. Spațiul Schengen – istoric și semnificație / 83

III. Subiectul Schengen în presa internațională / 89

1. Metodologia cercetării / 90
2. Analiza datelor / 90
 - 2.1. Cazul Schengen în presa franceză / 90
 - 2.2. Cazul Schengen în presa germană / 93
 - 2.3. Cazul Schengen în presa britanică și americană / 95
 - 2.4. Cazul Schengen în presa din Ungaria și Bulgaria / 97
3. Concluzii / 99

IV. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea cantitativă / 101

1. Metodologia cercetării / 102
2. Scheme de categorii. Măsurători / 103
3. Analiza datelor / 104
 - 3.1. Vizibilitatea știrilor despre subiectul Schengen / 104
 - 3.2. Proeminența știrilor Schengen în mediile TV și online / 110

3.3. Tematizarea subiectului Schengen /	113
3.4. Actorii prezenți în știrile despre aderarea României la spațiul Schengen /	115
4. Concluzii /	122
V. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea calitativă /	123
1. Metodologia cercetării /	123
2. Analiza și interpretarea datelor /	124
2.1. Teme dominante în mediul online /	124
2.2. Teme dominante în dezbaterile televizate /	125
2.3. Actorii prezenți în știrile din mediul online /	126
2.4. Actorii prezenți în dezbaterile TV /	128
2.5. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în mediul online /	129
2.6. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în dezbaterile televizate /	133
3. Concluzii /	137
VI. Aderarea României la spațiul Schengen în percepția publică /	139
1. Metodologia cercetării /	139
2. Analiza datelor /	140
2.1. Probleme legate de Uniunea Europeană /	140
2.2. Subiectul Schengen în atenția publică /	146
2.3. Reacția publică la subiectul Schengen /	150
2.4. Interpretări privind euroscepticismul /	156
VII. Subiectul Schengen în opinia personalităților publice /	159
1. Metodologia cercetării /	159
2. Analiza și interpretarea rezultatelor /	161
2.1. Semnificația aderării la spațiul Schengen /	161
2.2. Motivele amânării aderării la spațiul Schengen /	162
2.3. Reacția oficialilor români la anunțul de amânare a aderării la spațiul Schengen /	166
2.4. Consecințe ale amânării aderării la spațiul Schengen /	168
2.5. Responsabilitatea pentru amânarea aderării României la spațiul Schengen /	169
2.6. Mediatizarea subiectului Schengen /	171
2.7. Euroscepticismul și explicațiile sale /	173
3. Concluzii /	175
VIII. Concluziile cercetării /	177

Concluzii finale / 181

Anexe

Anexa 1. *Cronologia răspunsului UE la criza economică /* 185

Anexa 2. *Evenimentele care au urmat propunerii de amânare a aderării la spațiul Schengen /* 192

Anexa 3. *Transcrierea completă a interviurilor /* 199

Teodor Baconschi / 199; Vasile Blaga / 203; Daniel Dăianu / 207;
György Frunda / 211; Teodor Meleșcanu / 215; Norica Nicolai / 219;
Leonard Orban / 224; Ioan Mircea Pașcu / 228; Vasile Pușcaș / 232;
Adrian Severin / 235

Bibliografie / 243

I. Europa înainte și după criză

1. „Cel mai important test de la semnarea Tratatului de la Roma”

Criza financiară care a zguduit lumea în ultimii doi, trei ani părea că va avea un impact mai redus asupra Uniunii Europene. Astăzi, suntem în măsură să spunem că poate cel mai grav impact se exercită chiar asupra Europei. De ce? Pentru că a surprins-o în plin proces de reconfigurare în urma adoptării Tratatului de la Lisabona. Criza a evidențiat problemele legate de uniunea politică, de construcția și consolidarea instituțională și, nu în ultimul rând, de *leadership*-ul european.

De la început se cuvine subliniat că Europa nu avea o poziție comodă nici înainte de criză. Uniunea Europeană a avut și ea perioada ei de înflăcărare, uneori de entuziasm debordant. Când era mai ales o uniune vamală și o piață comună, a înregistrat ritmuri de dezvoltare înalte, astfel încât o țară ca Marea Britanie a bătut de mai multe ori la porțile noii comunități europene, solicitând aderarea. Așa a avut loc prima extindere spre nord, iar Europa celor șase a devenit Europa celor nouă. În anii '80, a devenit Europa celor 12 prin extinderea spre sud, iar la începutul anilor '90 a devenit Europa celor 15. Extinderea majoră a intervenit în acest secol, când Europa celor 15 a devenit Europa celor 27 de state, majoritatea din centrul și estul Europei, cu un nivel de dezvoltare mai redus, cu o tradiție industrială și democratică mai modestă. O restructurare de fond a Uniunii Europene devenise inevitabilă. Practic, numărul de țări membre se dublase.

Așa cum am spus, Uniunea Europeană se confrunta cu probleme serioase și înainte de criză, fiind prinsă în plin proces de reconfigurare. Avem în vedere faptul că principalii actori internaționali înregistrau ritmuri de creștere economică superioare: China între 8% și 10%, SUA 3,5%, iar Uniunea Europeană doar 2%. Exportul european înregistra și el o tendință de scădere, în timp ce principalul partener comercial al UE, China, își mărea exporturile în spațiul european. Dacă avem în vedere același plan al raporturilor cu principalii actori internaționali, se cuvine să relevăm descreșterea demografică a UE, care, prin amploare, are un efect important și de durată asupra performanței economice. Nu mai menționăm faptul că, într-o epocă a inovației și cercetării, Uniunea Europeană acuză o fărâmițare a efortului financiar și uman din acest domeniu.

Am mai putea adăuga și o altă explicație pentru reacția întârziată a Europei în fața crizei. Retragera în spațiul național nu explică în întregime situația. Nici faptul că Uniunea a fost surprinsă într-un proces de reconfigurare majoră. Aici este vorba

despre aprecierea propriu-zisă a gravității crizei, a impactului ei pe toate planurile, apreciere care nu a fost suficient de realistă. După cum remarca și Paul Krugman, pentru o bună perioadă și nu fără o justificare substanțială, „europenii au putut spune că actuala criză demonstra, în fapt, avantajele modelului lor economic și social”¹.

Toate acestea, cumulate, au condus la situația în care și procesul de refacere și de depășire a efectelor crizei întârzie. Criza a izbucnit în SUA și a cuprins, în scurt timp, mai multe țări. SUA au început procesul de refacere, de răspunsul țărilor asiatice nici nu mai vorbim. De pe teritoriul Europei criza se lasă împinsă mult mai greu.

La nivel european, pentru a combate efectele crizei economice, Comisia Europeană a elaborat un Plan de Relansare Economică, aprobat de către Consiliul European la data de 26 noiembrie 2008. Potrivit comunicării emise de Comisie, printre obiectivele strategice ale planului de redresare se numărau: stimularea cererii și întărirea încrederii consumatorilor în economie; diminuarea impactului recesiunii asupra forței de muncă, mai ales în ceea ce privește grupurile vulnerabile; ajutorarea statelor membre și a regiunilor Uniunii pentru a atinge obiectivele stipulate de Strategia de la Lisabona revizuită; sprijinirea inovației și construirea unei economii bazate pe cunoaștere; accelerarea trecerii la o economie cu emisii scăzute de carbon, fapt care să plaseze Europa într-o mai bună poziție de a-și aplica strategia de limitare a schimbărilor climatice și de promovare a securității energiei². Pentru sprijinirea economiei reale și consolidarea încrederii, Planul înainta măsuri privind:

– condițiile monetare și de creditare (stabilind totodată rolul Băncii Centrale Europene, al Băncii Europene de Investiții, al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare și al sistemului bancar în general);

– politica bugetară (prevăzând ca stimulul bugetar al UE să fie oportun, temporar, specific și coordonat; să cuprindă atât instrumente privind veniturile, cât și instrumente privind cheltuielile; să se desfășoare în cadrul Pactului pentru Stabilitate și Creștere; să fie însoțit de reforme structurale care sprijină cererea și promovează reziliența);

– acțiunile în cele patru domenii ale Strategiei de la Lisabona (oameni, medii de afaceri, infrastructură și energie, cercetare și inovare)³.

De asemenea, documentul îndeamnă la identificarea unor măsuri globale privind menținerea ritmului schimburilor comerciale, combaterea schimbărilor climatice și sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare⁴.

După cum se poate observa, sunt obiective valabile și cu doi ani înainte de criză și în 2015, să spunem. Cu alte cuvinte, este vorba despre obiective generale care arată că, de la început, criza nu a fost percepută la dimensiunile ei reale, iar măsurile preconizate au fost concordante cu această percepție săracă. Lucrurile au început să se schimbe când al doilea val al crizei a lovit UE, de data aceasta cu mult mai multă forță și chiar în inima Uniunii – moneda unică europeană. De data aceasta, măsurile

1. P. Krugman, „Can Europe Be Saved?”, *New York Times*, January 12, 2011.

2. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0800:FIN:RO:PDF>

3. *Idem*.

4. *Idem*.

propuse nu mai cuprind referiri la impactul recesiunii asupra forței de muncă, asupra grupurilor vulnerabile, nici măcar la Strategia de la Lisabona sau la sprijinirea inovației. Noile preocupări sunt mult mai „pământene” și mai dramatice – salvarea euro și, prin aceasta, a întregului proiect de unificare europeană. De data aceasta, nu mai era vorba despre o „criză obișnuită” (așa cum a părut primul val al crizei în Europa). Iată ce declara cancelarul german Angela Merkel în mai 2010, cu ocazia decernării Premiului Charlemagne prim-ministrului polonez Donald Tusk: „Criza euro nu e o criză obișnuită. Este cel mai important test pentru Europa de la semnarea Tratatului de la Roma din 1957. Un test existențial. Dacă eșuăm, nici nu avem cuvinte pentru a descrie consecințele. Dacă reușim, Europa va ieși mai puternică decât oricând... Pentru a depăși criza, trebuie să abordăm mai direct provocările reale, să tragem concluziile legale care se impun, să ne armonizăm politicile economice și financiare mai strâns ca niciodată. Ar trebui să avem inițiative care merg dincolo de sfera economică, prin luarea în calcul, de exemplu, a creării unei armate europene”¹. Concluzia este limpede: criza euro este o criză a Uniunii Europene, în toate dimensiunile sale.

În cele ce urmează, vom face o scurtă prezentare a situațiilor care, împreună, constituie „criza euro”, a reacțiilor pe care le-au prilejuit, a slăbiciunilor pe care le-au relevat. Vom aborda trei seturi de probleme majore cu care se confruntă în acest moment proiectul european, probleme care preced criza, dar care au fost dezvoltate în mod accelerat, am putea spune chiar violent, de către criză. Ceea ce surprinde cel mai mult este că asemenea fenomene, așa cum am spus, au precedat criza; mai mult, ele au fost semnalate ca atare înainte de criză, nu au fost descoperite în acest context particular. Cu toate acestea, au fost neglijate, multe dintre pozițiile oficiale rezumându-se la declarații sau reglementări rămase pe hârtie.

Primul set de probleme se referă la faptul că UE este o construcție neterminată sau, potrivit unor analiști, o construcție imperfectă; al doilea cuprinde pozițiile care privesc UE și evoluția sa ca o expresie a disoluției statului, a încrederii oarbe în capacitatea de autoreglementare a piețelor, reflectând un angajament ideologic generalizat în favoarea pieței libere; al treilea set de probleme se referă la profilul indistinct al UE, evidențind incapacitatea acesteia de a realiza o imperioasă inovație de sistem după extinderea către Est. Rezultatul posibil al întârzierii de a proceda la o inovație de sistem în contextul extinderii către Est – accelerat tot de către criză – este apariția unei Europe cu 27 de viteze (evident, luând cazul extrem). Legat de nevoia inovației de sistem, vom ridica și problema lipsei *leadership*-ului european, a unor elite politice, economice, dar și intelectuale care să revendice proiectul european și să-i dea un nou suflu. Vom prezenta cele trei seturi de probleme în mod distinct, într-o manieră oarecum didactică, deși suntem de acord că ele cu greu pot fi despărțite. De fapt, tensiunile actuale dintre statele importante ale UE, confruntările mai mult sau mai puțin explicite dintre Berlin, Paris, Londra, Bruxelles și alte capitale au la bază raportarea diferită la criză, la soluțiile de ieșire din criză, dar, mai ales, raportarea la ce este, ce poate sau ce ar trebui să fie Uniunea Europeană: „Tăcerea vinovată a guvernelor [statelor membre] cu privire la viitorul

1. C. Bastasin, „Not Dead Yet”, www.presseurop.eu, September 3, 2010.

Europei maschează divergențele profunde cu privire la scopurile UE, divergențe care reprezintă principala cauză pentru actuala paralizie a Uniunii”¹.

2. Criza din Grecia nu a fost o criză grecească

Criza euro a izbucnit în Grecia și, în mod ironic, locul în care a debutat a permis formularea unor interpretări și, în consecință, exprimarea unor reacții oarecum superficiale: s-a afirmat că este vorba despre o criză cauzată de „lăcomia” și comportamentul „risipitor” al grecilor, de faptul că această țară a abuzat de încrederea partenerilor europeni și a încălcat în mod flagrant toate reglementările europene în ceea ce privește disciplina fiscală. Cauzele „tragediei grecești”, așa cum a fost denumită, au pendulat între două extreme – o (simplă) consecință a crizei globale sau o consecință a comportamentului iresponsabil al guvernului sau, în alte interpretări, al poporului grec. S-a subliniat, nu fără ironie, că, etimologic, cuvântul criză provine din grecescul „krisis”, însemnând un moment de cumpănă în evoluția unei boli. Ca urmare a acestei ultime interpretări a crizei din Grecia ca fiind o criză grecească, răspunsul UE la evenimentele din acest stat membru a fost întârziat și neclar, motiv pentru care a lăsat urme adânci atât în ceea ce privește cauzele adevărate ale crizei grecești, cât și în ceea ce privește percepția, ambele planuri la fel de importante.

Cu mult înainte ca unele figuri politice, economice sau intelectuale *europene* să se pronunțe referitor la faptul că Grecia se află pe marginea prăpastiei și riscă să intre în colaps, analiști americani de marcă, precum Paul Krugman, Immanuel Wallerstein sau Joseph Stiglitz avertizau că problemele Greciei trebuie regândite și reîncadrate unei problematici mai ample, cea a zonei euro și a Uniunii Europene în ansamblu. Într-un editorial publicat de *New York Times*, Paul Krugman sublinia că nu este vorba despre o simplă „încurcătură” grecească, de o „dezordine” care poate fi trecută cu vederea, ci de o problemă foarte serioasă care nu poate fi înțeleasă decât dacă o plasăm în context european și încercăm să o raportăm la slăbiciunile Uniunii². Economistul american, câștigător al premiului Nobel pentru economie, semnala faptul că situația economică din UE s-a deteriorat în mod constant de la adoptarea monedei unice, UE fiind puțin pregătită pentru un experiment atât de complex. Prin urmare, criza Greciei este, în mod fundamental, o criză a UE. Alți autori semnați mai sus fie exprimau o poziție de principiu, „o Uniune Europeană principială nu poate lăsa Grecia să sângereze”³, fie avertizau chiar asupra unor efecte globale ale evenimentelor din Grecia⁴.

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 81.

2. P. Krugman, „The Making of a Euromess”, *New York Times*, February 14, 2010.

3. J. Stiglitz, „A Principled Europe Would Not Leave Greece to Bleed”, guardian.co.uk, January 25, 2010.

4. I. Wallerstein, „Greek Mess, Global Mess”, *New York Times*, March 1, 2010. N. Ferguson, „The End of the Euro”, *Newsweek*, May 7, 2010.

Cum am arătat, răspunsul european – atât în planul declarațiilor, cât și al măsurilor concrete – a fost mult întârziat, ceea ce a ridicat considerabil costurile salvării propriu-zise. Una dintre primele reacții ale cancelarului german Angela Merkel a fost cât se poate de explicită (fiind considerată de mulți drept neinspirată, cu siguranță ne-europeană): „grecii ar trebui să se îngrijească singuri de propriile finanțe”. În primele luni ale anului 2010 (din ianuarie până în mai) am fost martorii unui adevărat război al declarațiilor. Grecii au primit recomandarea de a vinde Acropola Atenei pentru a-și putea plăti datoriile, iar articole din presa grecească aminteau comportamentul soldaților germani pe teritoriul grecesc în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sprijinul financiar solicitat pentru evitarea colapsului fiind încadrat la categoria „reparații de război”. În locuri publice din capitala Greciei au fost expuse svastici.

Într-un final, pe 11 aprilie 2010, statele din zona euro au prezentat o declarație privind planul de salvare a Greciei („Statement on the support to Greece by Euro area Member States”), în care și-au exprimat angajamentul pentru un program de trei ani care să conducă la redresarea economiei grecești. Potrivit acestei declarații, statele din zona euro s-au oferit să acorde Greciei un ajutor total de 80 miliarde €, din care 30 miliarde € în primul an (prima tranșă până la 19 mai 2010). Condițiile propuse acordării împrumutului au fost următoarele: ratele dobânzilor vor fi de tip non-concesional; împrumuturile cu dobândă variabilă se vor baza pe un Euribor de 3 luni; împrumuturile cu dobândă fixă se vor baza pe rate care să corespundă ratelor de swap Euribor pentru scadențele relevante. Pentru acestea se va aplica o penalizare de 300 de puncte de bază; pentru sumele scadente de mai mult de 3 ani se va aplica o penalizare de 100 de puncte de bază; pentru acoperirea costurilor operaționale se va aplica o penalizare de maxim 50 de puncte de bază; pentru început, rata împrumutului cu dobândă fixă va fi de 5%¹. Pentru a face față situației dificile în care se afla, Grecia a încheiat un acord și cu Fondul Monetar Internațional, în privința unei sume de 30 miliarde €. Astfel, planul de salvare al Greciei s-a transformat într-un angajament comun, semnat pe 2 mai 2010 între statele din zona euro și FMI, pentru o finanțare totală de 110 miliarde €².

Cu prilejul ajutorului acordat Greciei, s-a hotărât și „crearea unui pachet cuprinzător de măsuri care să mențină stabilitatea financiară în Europa, inclusiv un mecanism european pentru stabilizare financiară cu un volum maxim de 500 de miliarde de euro”³. Volumul maxim de 500 miliarde € la care face referire documentul provine din două surse. Prima sursă – 60 miliarde € – este un program de acordare de fonduri în situații de urgență pentru orice stat membru al UE; fondurile sunt obținute de pe piețele financiare și garantate de către bugetul Comisiei Europene; valoarea de 60 de miliarde se referă la valoarea maximă care poate fi atrasă de pe piețele financiare.

1. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/113686.pdf

2. http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/2010-05-03-statement-commissioner-rehn-imf-on-greece_en.htm

3. Council conclusions. Economic and Financial Affairs Council. Extraordinary Meeting Brussels, 9/10 May 2010.